

Heimans en Thijsse

Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting nummer 45 december 2013

Redactie Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

Van het bestuur

Na het zeer geslaagde symposium “De relatie tussen mens en natuur in een verstedelijkte samenleving” en de uitreiking van de Heimans en Thijsse Prijs aan VARA’s Vroege Vogels, wordt er momenteel gewerkt aan de voorbereiding van nieuwe activiteiten. We beraden ons op een nieuw symposium dat als thema “Natuur en gezondheid” zal hebben. Daarnaast willen we het komende jaar – in samenwerking met enkele andere organisaties – op gepaste wijze aandacht besteden aan het feit dat het op 22 juli 2014 honderd jaar geleden is dat Eli Heimans overleed.

Er is de afgelopen maanden erg veel werk verzet om de boekencollectie zo volledig mogelijk in de bibliotheek te plaatsen en de tijdschriftencollectie op te schonen (zie elders in dit nummer). Ik wil allen die zich hiervoor hebben ingezet van harte bedanken. Binnenkort zullen we beginnen met het verder uitzoeken van de archieven zodat een aanvang kan worden gemaakt met de overdracht aan de Artisbibliotheek. Inmiddels hebben we voor deze stap van het Prins Bernhard Fonds een subsidie ontvangen van € 10.000. We zullen met de Artisbibliotheek in overleg treden om na te gaan welk deel van de geplande werkzaamheden in de loop van het komende jaar kan worden gerealiseerd.

Droevig nieuws is dat we afscheid hebben moeten nemen van onze bibliothecaris, drs. René van Hees. De snel oplopende financiële tekorten van de Stichting en de bezuinigingen van de gemeente Amsterdam op de subsidiëring van deze aanstelling lieten het bestuur geen andere keus. Ik wil René van Hees ook op deze plaats van harte bedanken voor al het werk dat hij sinds 2002 de afgelopen jaren voor de Stichting heeft verricht. Inmiddels is er een adequate regeling getroffen om het wegvallen van de bibliothecaris op te vangen. Bezoekers kunnen op vrijdagen of na telefonische afspraak met Jacques de Smidt de archieven raadplegen voor wetenschappelijk onderzoek of andere doeleinden.

Het boek ‘*Wanhoop nooit aan vooruitgang*’ met de brieven van Jac. P. Thijsse, samengesteld door Marga Coesèl, werd uit ruim 180 boeken gekozen en geplaatst op de shortlist van vijf genomineerde werken voor de Jan Wolkers Prijs die dit jaar voor het eerst werd uitgereikt. Wij willen Marga hiermee van harte gelukwensen, ook al is de prijs uiteindelijk uitgereikt aan Simon van der Geest voor het kinderboek ‘*Spinder*’. Het doet goed om te zien dat de collecties die we beheren, door de grote inzet en deskundigheid van Marga onder de aandacht van een breed publiek zijn gebracht en daar blijkbaar ook veel waardering oogsten.

In de loop van dit jaar is in Nederland binnen het veld van natuurbehoud en natuurbeleid zowel politiek als maatschappelijk veel veranderd. Met de nieuwe staatssecretaris Sharon Dijksma lijkt er sprake te zijn van een nieuw elan. De Initiatiefnota ‘*Mooi Nederland*’ van PvdA, D66 en Groen Links en het advies voor een nieuw natuurbeleid van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur hebben haar de noodzakelijke zetjes in de goede richting gegeven. Het is nu afwachten hoe de nieuwe Natuurbeschermingswet er uit zal zien. De Nota van wijziging op het oorspronkelijke wetsvoorstel ligt momenteel bij de Raad van State en zal binnen enkele maanden bij de Tweede Kamer worden ingediend.

Ik wil u in ieder geval alvast van harte uitnodigen voor de vergadering van het Algemeen Bestuur en de lezing van Frans Beekman over leven en werk van Jan Joost ter Pelkwijk (1914-1942) op 22 februari a.s.

Frank Berendse (voorzitter)

Vergadering van het Algemeen Bestuur

De Vergadering van het AB zal plaatsvinden van 14.00 tot 15.30 in de bibliotheek van het Hugo de Vries Centrum. Voor de donateurs is er een kleine ‘publieke tribune’. Behalve de gebruikelijke verslagen en financiën, staan op de agenda de stand van zaken betreffende de verhuizing van de archieven naar de Artisbibliotheek en de samenstelling van het Algemeen en Dagelijks Bestuur. Ook op de agenda staat als discussieonderwerp de vraag hoe de Heimans en Thijsse Stichting vorm kan geven aan haar bijdrage aan het maatschappelijk debat rond natuurbescherming. De Stichting heeft zich lang geconcentreerd op symposia en de Heimans en Thijsse Prijs, maar welke activiteiten kunnen we nog meer ondernemen om een grotere rol in dit debat te spelen en een jonger publiek te bereiken?

Bestuursleden krijgen de vergaderstukken toegestuurd. Overige geïnteresseerden kunnen de vergaderstukken aanvragen bij de secretaris Harmke van Oene (email: heimans-en-thijsse-st@planet.nl)

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Jaarvergadering van de Stichting met programma voor de donateurs

De jaarvergadering vindt plaats op zaterdag 22 februari 2014 in het Hugo de Vries-centrum, Plantage Middenlaan 2c, Amsterdam. Donateurs zijn welkom. Het programma ziet er als volgt uit:

10.00-13.00 De dag begint met een boekenmarkt. In de hal van het Centrum worden dubbele en anderszins overcomplete boeken uit onze bibliotheek aangeboden. Voor koffie en thee wordt gezorgd.

14.00-15.30 Vergadering van het AB

15.45-16.15 Causerie door Frans Beekman en Wouter Renaud over "De tekeningen van Jan Joost ter Pelkwijk (1914-1942), met speciale aandacht voor een unieke veldgids met Surinaamse vogels".

16.15 uur Afsluiting met sapje of drankje.

Tijdschriftencollectie

Zoals aangekondigd in de vorige Nieuwsbrief is eind september de nieuwe tijdschriften catalogus gereed gekomen. Op basis van een inventarisatie van tijdschriftencollecties in verschillende bibliotheken was een vergelijking mogelijk met het tijdschriftenbezit van de Heimans en Thijssse Stichting. Daarna hebben we een keuze gemaakt welke tijdschriften wij zelf in bezit wilden houden en welke we wilden afstoten.

Tijdschriften die we af wilden stoten hebben we aangeboden aan (depot houdende) bibliotheken, waar onze jaargangen ontbraken. Tegen het einde van het jaar wilden we de sanering van de tijdschriftencollectie hebben voltooid.

Op de website van de Heimans en Thijssse Stichting is (onder het kopje collecties) de nieuwe tijdschriften-catalogus beschikbaar. In deze catalogus is aangegeven welke tijdschriften in bezit blijven van de Heimans en Thijssse Stichting. Voor de andere tijdschriften, die wij gaan afstoten, is in de catalogus aangegeven welke bibliotheken deze tijdschriften in hun collectie hebben. Daarbij is niet gestreefd naar volledigheid, maar is voor iedere titel voor tenminste twee bibliotheken aangegeven welke jaargangen zij in bezit hebben.

Maarten Smies

Eli Heimans in het Algemeen Handelsblad

In de vorige Nieuwsbrief werd gewag gemaakt van twee stukjes die Eli Heimans als jong onderwijzer in het Algemeen Handelsblad had geschreven onder het pseudoniem O.P. Recht. Het laatste verscheen in de krant van 26 maart 1893. O.P. Recht hield het daarna voor gezien, maar de echte naam van Heimans viel steeds vaker in het Handelsblad, zo blijkt uit onderzoek aan historische kranten via het internet.

Op zondag 19 november 1893 werd verslag gedaan van een lezing die hij had gehouden voor de afdeling Amsterdam II van het Nederlands Onderwijzers Genootschap. Heimans had dat jaar carrière gemaakt. Hij was opgeklommen tot hoofd van de nieuw-opgerichte Planciussschool in de Amsterdamse Haarlemmerbuurt. Door zijn ervaringen in het onderwijs en door bestudering van de nieuwste pedagogische werken, uit binnen- en buitenland, had hij zijn ideeën over onderwijsvernieuwing verder ontwikkeld. In zijn lezing pleitte hij ervoor de leerlingen niet langer een hutsput aan onsamenhangende feiten aan te bieden, maar het onderwijs in taal, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkunde op een natuurlijke wijze met elkaar te combineren. Zijn belangwekkende lezing verscheen nog diezelfde maand in druk bij uitgeverij H.J.W. Becht, onder de wijdlopijge titel "De concentratie der leervakken op de lagere school in verband met de kennis der omgeving en de zedelijke opvoeding".

Een half jaar eerder had Heimans zijn boekje 'De levende natuur' gepubliceerd, een originele lesmethode voor het natuuronderwijs op de lagere school, waarmee hij de aandacht had getrokken van zijn collega Jac.P. Thijssse. Nadat beide mannen persoonlijk met elkaar hadden kennisgemaakt, namen zij het besluit om samen een reeks eenvoudige boekjes te gaan schrijven over het leven van gewone, inheemse planten en dieren.

Dat de vier jaar oudere Heimans in die tijd al uitgewerkte ideeën had op het gebied van natuureducatie blijkt onder meer uit een stuk in het Algemeen Handelsblad van 23 mei 1894. Het is een verslag van de lezing die

Heimans enkele dagen daarvoor in Den Haag had gehouden tijdens een bijeenkomst in het kader van het Nederlands Onderwijzers Genootschap. In zijn lezing formuleerde Heimans aan de hand van negen stellingen hoe het onderwijs in de natuurlijke historie het best gegeven zou kunnen worden. Geen verhalen over afzonderlijke planten en dieren, maar lessen aan de hand van kleine levensgemeenschappen, een dijkberm, een sloot, een weide of een ander stukje natuur in de buurt van de school. Uit het artikel blijkt dat sommige van de toehoorders vonden dat Heimans met zijn methode wel ver ging en te veel van de kinderen én – niet in de laatste plaats – van de onderwijzers vergde.

Heimans en Thijssen lieten zich door zulke kritische geluiden niet uit het veld slaan. Begin november 1894 verscheen "*Langs dijken en wegen*", het eerste deeltje van de reeks "*Van vlinders, bloemen en vogels*". Het werd enkele maanden later gevolgd door "*In sloot en plas*" en vele andere publicaties die, zoals door Fop I. Brouwer voortreffelijk is beschreven, de aanzet vormden tot de opbloei van de belangstelling voor de natuur en voor natuurstudie in Nederland rond 1900.

Fop I. Brouwer. Leven en werken van E. Heimans. Proefschrift Universiteit van Amsterdam/Groningen, Wolters, 1958.

Marga Coesèl

Boekbespreking

Rob Bijlsma, 2012. *Mijn roofvogels*. Uitgeverij Atlas, Amsterdam/Antwerpen. ISBN 9789045021263, genaaid gebonden, zwart-wit, 415 blz. € 29,95. Te bestellen in de boekhandel.

Dit zijn verhalen van een tegendraadse roofvogelaar, een geboren onderzoeker die zijn hele leven besteedt aan het volgen, waarnemen, opmeten en vervolgens beschrijven van vogels en hun gedrag, om er daarna een verklaring voor te vinden. Dit boek gaat over roofvogels, met een hoofdrol voor wespddieven.

Rob Bijlsma woont in het bos bij het Drentse dorp Wapse in een huis met rieten dak dat uitkijkt op een heideveld met vennetje tegen een achtergrond van dennenbomen. Hij klimt in bomen met spikes aan zijn schoenen, niet alleen als er een nest moet worden bekeken waarin jongen gemeten, gewogen en geringd worden, maar ook als hij een goede uitkijkboom heeft gevonden. Daar zaagt hij dan de bovenste takken uit voor een beter blikveld.

Naast zijn huis heeft hij zo ook een boom ingericht en lezend in zijn boek zie je hem daar zitten, uren lang, met notitieblok en kompas en wat niet al om te noteren welke kant de roofvogels uit vliegen, waar hun nest kan zijn, wat ze doen. Met mensen heeft Bijlsma minder dan met vogels.

Dat zie je wel vaker bij verstokte jeugdbonders. Bijlsma was lid van de CJN en begon in de jaren zestig al met waarnemingen van vogels in de Veluwezoom. In die tijd had het landbouwgif toegeslagen en ging het heel slecht met vogels die aan de top van de

voedselpiramide zitten. In de jaren daarna toen gewasbescherming anders moest, ging het met de roofvogels steeds beter. Dat heeft Bijlsma secuur bijgehouden voor diverse vogelsoorten en dat beschrijft hij prachtig in zijn boek, met mooie statistieken en tabellen.

Hij bespreekt ook onderzoek van anderen in binnen- en buitenland als hem dat in zijn verhalen te pas komt. Dit boek is een verslag van veertig jaar vogels observeren, een aanwinst voor de wetenschap. Maar het is vooral ook een heel leuk boek om te lezen; leg het op je nachtkastje en je slaapt na een hoofdstuk glimlachend in.

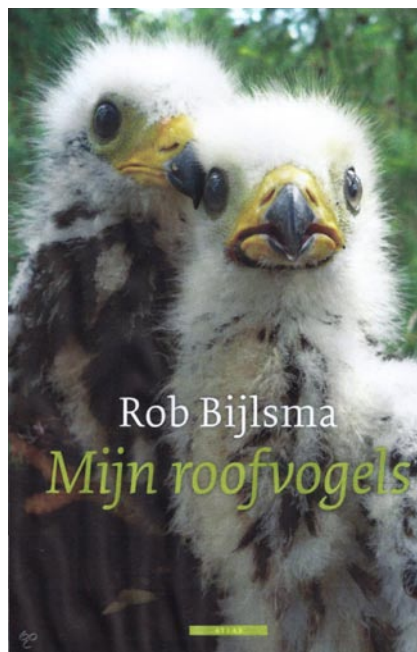
Ik noemde hem tegendraads. Bijlsma is de onderzoekscommissie van de Oostvaardersplassen uitgeknikkerd omdat hij eerlijk rapporteerde over de wantoestanden daar. Hij is niet blij met alle nieuwe natuur-creatie, want in die zure, grasloze terreintjes vinden vogels geen sappige wormen, en zonder prooien vinden zijn roofvogels de dood in de pot.

Hij heeft het helemaal gehad met de Natuurbeschermers die alle terreinen maar openstellen voor het publiek, want van het langslopen van mensen worden vogels al zenuwachtig.

Bepaald interessant zijn de belevenissen van de wespddieven, Burp, Warp, Choco, Eenooog en Bles, die bij hem verbleven voor ze de vrijheid herkreten. Zo'n Burp, die nooit uit zijn nest is geweest en bij Rob overleeft, hoe weet hij waar een wespennest is om leeg te eten? Spoorvlug vloog de vogel naar het wespennest en deed er zich te goed aan.

We hopen dat het lekker was.

Riemke Riemersma

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Is....? nr. 3
Frits Prillewitz

Ir Frits Prillewitz is sinds 2000 voorzitter van de Algemene Vereniging voor Natuurbescherming voor Den Haag en omstreken (AVN). De AVN is opgericht in 1926 en is een lobby-organisatie voor groen in en om Den Haag.

Het is in ons land de enige plaatselijke natuurbeschermingsvereniging. De AVN volgt kritisch de beleidsontwikkeling op het gebied van natuur en groen in Den Haag en de gemeenten er omheen en ook in de bufferzones tussen Den Haag en Rotterdam (Midden-Delfland) en ten noorden en oosten van Den Haag (Duinen, Horst en Weide).

Frits studeerde cultuurtechniek, planologie en sociologie aan de toenmalige Landbouwhogeschool in Wageningen, thans de WUR. Hij werkte drie en een half jaar als agrarisch-sociaal voorlichter bij de Christelijke Boeren en Tuinders Bond. Daarna stapte hij over naar de Rijks Planologische Dienst, waar hij onder andere werkte aan de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening. Van 1975 tot 1984 was hij directeur Natuurbehoud en Openluchtrecreatie eerst bij het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk en later bij het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. In 1984 werd hij directeur van Staatsbosbeheer. Daarna was hij zes jaar de Nederlandse ambassadeur bij de Wereld Landbouw Organisatie in Rome. Na terugkeer in Nederland werd Frits de eerste directeur van het European Centre for Nature Conservation in Tilburg. Tenslotte was hij drie jaar landbouwraad bij de Nederlandse ambassade in Lissabon.

Toen Frits in 2000 benaderd werd met de vraag of hij interesse had om voorzitter van het bestuur van de AVN te worden, was de AVN een heel grote vereniging van zo'n 12 000 leden. Er was toen een enthousiaste vrijwilliger die door heel Den Haag deur aan deur leden wierf. Frits was onmiddellijk geïnteresseerd. De AVN had een lange traditie van beïnvloeding en van het kritisch volgen van het groenbeleid in en rondom Den Haag. Bovendien stond de AVN goed aangeschreven bij het gemeentebestuur van Den Haag en was er vaak goed samengewerkt met de Dienst Stadsbeheer en de Dienst Stedelijke Ontwikkeling.

In zijn herinnering ervoer Frits de AVN als een solide en collegiale organisatie, die zich

richtte op natuur en groen als algemeen maatschappelijk belang. 'Onbaatzuchtig' is volgens Frits misschien wel de beste karakteristiek en dat geldt nog steeds.

In de eerste jaren vanaf 2000, ging het de natuur en het groen in Den Haag voor de wind. In navolging van de nationale Ecologische Hoofdstructuur ontwikkelde de gemeente Den Haag een Stedelijke Groene Hoofdstructuur. De Gemeenteraad wees in 2005 deze hoofdstructuur aan en stelde tegelijk het Beleidsplan voor het Haagse groen, "Groen kleurt de stad vast. Dit plan leverde de onderbouwing van de groene hoofdstructuur.

Hoewel de AVN positief met de Gemeente Den Haag samenwerkte, was er destijds ook een procedure-cultuur, waarin bezwaar en beroep over het stedelijke groenbeleid schering en inslag waren. Dat leverde maar weinig successen op en was bovendien erg kostbaar. Vandaar dat de AVN zijn strategie en tactiek omvormde naar een proactieve en constructieve samenspraak, dikwijls in samenwerking met andere maatschappelijke organisaties.

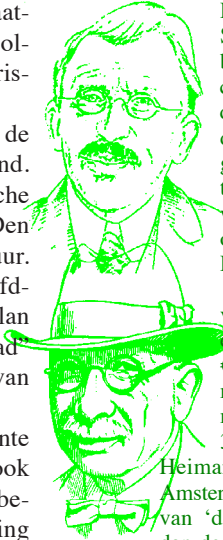
In 2012 organiseerde de AVN bij de gelegenheid van zijn 85-jarig bestaan een symposium over de ecologische bufferzones rondom Den Haag. Een aanleiding daarvoor was het besluit van het Kabinet Rutte I om de rijksbufferzones, die sinds 1952 bescherming hadden gegeven, op te heffen. Voorafgaand aan het symposium hield de AVN twee workshops met betrokken gemeenteambtenaren in de regio.

Eerder dit jaar kondigde het gemeentebestuur van Den Haag aan de groene ruimte in de 'internationale zone' te willen ontwikkelen tot een 'Park voor de Vrede'. Die groene ruimte bestaat uit een aantal binnenduingebeden en is het grootste binnenstedelijke groengebied in Nederland (en waarschijnlijk in heel Europa). Met uitzondering van het Westbroekpark in Scheveningen maken deze gebieden onderdeel uit van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur.

De AVN wil het natuurlijke karakter van dit binnenduingebed versterken en heeft daarvoor een samenhangende toekomstvisie ontwikkeld. Deze is aan het Gemeentebestuur aangeboden net voordat het ambtelijk voorstel voor het 'Park voor de Vrede' in het Gemeentebestuur aan de orde zou komen. Het is voor Frits een mooi voorbeeld van de constructieve inbreng van de AVN.

Frits zal in 2014 aftreden als voorzitter van de AVN. Hij werkt nu met een werkgroep van bestuursleden aan een conferentie over biodiversiteit in de stad, waarmee hij afscheid zal nemen van het Haagse groene toneel.

Maarten Smies

De Heimans en Thijssse Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal over de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur. Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssse Prijs.

Men kan donateur van de Stichting worden voor €22,50 (studenten €10,00; instellingen minimaal €65,-) over te maken op rekening ING 3831069 t.n.v.

Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Adres

Postbus 20123
 1000 HC Amsterdam
heimans-en-thijssse-st@planet.nl

Website

www.heimansenthijsssestichting.nl

Secretariaat, Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
 Plantage Middenlaan 2c
 1018 DD Amsterdam
 Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 uur en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

F. Berendse, voorzitter
 tel. 0317 484973
frank.berendse@wur.nl
 H. van Oene, secretaris-penningmeester
 tel. 0318 847782
vanoene@upcmail.nl
 P.C. de Hullu
 tel. 024 7410701
e.dehullu@science.ru.nl
 F. Saris
 tel. 024 7410411
frank.saris@sovon.nl
 M. Smies, Heimans en Thijssse Steunfonds
 tel. 070 3268365
maarten@smies.org

Webmaster

H. Kuyvenhoven,
 tel. 030 6665261
herbert.rita@zonnet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
 tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl